

Veřejný prostor – místo pro setkávání

Pro potřeby tohoto článku chápeme veřejný prostor pouze jako fyzický prostor ve městech a na vesnicích, který tvoří především náměstí, návsí, ulice a parky. Na rozdíl od architektů, kteří sledují architektonickou kvalitu a vzhled těchto míst, v článku bude diskutována především sociální role veřejného prostoru jako místa pro setkávání a pro komunikaci rozdílných skupin obyvatel.

Vymezení veřejného prostoru

Význam veřejného prostoru v moderní společnosti v posledních dvaceti letech roste. Veřejný prostor je však možné chápat v dvojím slova smyslu – na jedné straně jako fyzicky existující prostor vymezený konkrétními budovami, zpravidla se jedná o náměstí, park a ulice (Hnilička 2005), na druhé straně ale také jako prostor veřejné komunikace, diskuse, jako virtuální mediální prostor (Matějů 2003). Tento dvojí pohled definuje Jehlík (2013) jako hmotnou vybavenost a zařízení (hmotu), které přicházejí do interakce s aktivitami (ději).

Stejně náměstí může sloužit jako místo pro pořádání společenských akcí a aktivit, kde se lidé setkávají, vyměňují si informace, zkušenosti, znalosti, nebo pouze jako parkoviště, kam nikdo kromě řidičů aut nechodí, a nedochází tam tedy ani k žádné komunikaci. Rozhodnutí o funkci a způsobu využívání takového náměstí je často v rukou komunálních politiků, kteří mohou a mají stanovit pravidla pro jeho využití a vytvořit tak předpoklady pro pusté parkoviště, nebo pro živoucí veřejný prostor. Koneckonců právě výměna a sdílení informací byla historicky jedna z hlavních funkcí každého pořádného trhu na náměstí. Nákup zboží na veřejném tržišti je aktivitou, která je zakotvena v síti sociálních vztahů a je ovlivněna kulturně formovanými zvyky (Sik, Wallace 1999:

698). Autoři mezi nimi uvádějí výměnu informací, rekreaci, setkávání s příbuznými a známými, prostor pro politické kampaně a další funkce.

Investice na opravy

Náměstí a další veřejné prostory vždy sloužily a slouží jako vizitka města. Komunální politici dobře chápou reprezentativní, a proto i velmi významnou roli veřejného prostranství jako konkrétního území v obci. Ve většině obcí v Česku byly v posledních dvou dekadách investovány značné prostředky do obnovy a rekonstrukce náměstí, parků, ulic a návsí na venkově. Obce například v končícím programovém období EU 2007–2013 investovaly prostřednictvím regionálních operačních programů do obnov náměstí, parků a ulic více než 6 mld. Kč. Velké prostředky pak byly investovány z prostředků krajů nebo soukromých investorů. Většina byla použita především na posílení reprezentativní role náměstí, na obnovu povrchů, úpravy parků a veřejné zeleně. V českých městech, ale i na návsích českých vesnic vidíme nově zrekonstruované veřejné prostory, které jsou novou vizitkou obce a její politické reprezentace. Většina takto provedených oprav byla vedena snahou o vizuální zkrášlení a zlepšení zejména povrchů a fasád na náměstí a jen v menší míře tyto opravy také umožňují různé alternativní vy-

užívání pro kulturní, společenské, sociální nebo jakékoliv jiné aktivity obyvatel a návštěvníků města.

Občas je možné v některých městech spatřit i honosné a zdánlivě reprezentativní architektonické ztvárnění náměstí s důrazem na efekt, a nikoliv na funkčnost místa. Známé jsou příklady, kdy projektant navrhl v parku cesty podle estetického klíče. Cesty jsou sice například ve všech částech krásně symetrické, ale nikam nevedou a nikdo je nepoužívá. Napříč trávníkem pak vedou vyšlapané cesty, které jsou frekventované a které spojují cíle pohybu obyvatel. Celá řada projektů především v minulosti vedla k tomu, že se ve veřejném prostoru spíše stavěly bariéry pro obyvatele, budovaly se různé podchody a nadchody nebo tvořily stupně, které možná esteticky nebo bezpečně spojovaly různé části náměstí, ale fakticky vedly k oddělení hlavních funkcí a k nemožnosti vzájemné komunikace ve veřejném prostoru.

Hlavní typy náměstí

Budeme-li hodnotit jednotlivé typy veřejných prostranství, najdeme nepřehlednou škálu možností, jaké funkce je možné nebo vhodné do jednotlivých míst lokalizovat. Pokud výběr redukuje pouze na náměstí a máme na mysli především centrální hlavní prostory v jednotlivých městech, je možné vymezit čtyři rozdílné hlavní funkce veřejných prostranství.

Jenom na příkladu Nového Města a Vinohrad v Praze 2 je možné ukázat hlavní typy náměstí podle jejich převažující funkce. Jistě jedním z nejvíce zatížených náměstí dopravou všech typů je náměstí I. P. Pavlova, kde se kříží dvě větve severojižní magistrály s hlavní tramvajovou tratí od Karlova náměstí k náměstí Míru. V takovém případě je na místě se ptát, zdali se jedná ještě o náměstí, nebo spíše o křižovatku. Dopravou zatížené území nikoho neláká, není místem, kde se setkávají obyvatelé města, a jeho využití pro další aktivity je velmi omezené.

Dalším typem náměstí je Karlovo náměstí. Toto největší pražské náměstí je vlastně **parkem**, který slouží k odpočinku a k relaxaci. Na náměstí najdete promenádní cesty pro pěší, lavičky, hřiště pro nejmenší děti, případně další prvky, jako jsou fontány nebo vymezené klidové zóny. Ani toto náměstí neplní původní funkci komunikace a výměny informací, má spíše oddechovou podobu a slouží v přeplněném městě jako klidová parková zóna. Paradoxně ale takové náměstí nebo náves najdete i v jiných

Největší náměstí v Praze, Karlovo náměstí, tvoří klidovou parkovou zónu, vyhledávanou k odpočinku.
Foto: Archiv MČ Praha 2

VÝZKUM A VÝVOJ

městech, kde neexistuje takové zatížení automobilovou dopravou a kde není nutné budovat v centru zelené zóny odpočinku.

Třetím typem je náměstí, které se v českých městech vyskytuje velmi často a je zaměřené na původní **trhovou funkci**. Jsou na něm umístěny stánky a obchody, funguje jako jedna větší nákupní zóna. Příkladem z Prahy 2 je Tylovo náměstí. Najdete zde stánky pro farmářské trhy, po obvodu jsou umístěny tradiční malé obchody, takže náměstí poskytuje možnost nákupu mimo velká obchodní centra. Na trhy chodí lidé, místo se stává přirozeným cílem jejich každodenního pohybu. Lidé tedy náměstím jenom nespěchají z jednoho konce na druhý, ale míří přímo na ně. Je ale velmi důležité sledovat, jací obchodníci a jaká úroveň prodáváného zboží na takovém trhovém náměstí je. Pokud je předmětem prodeje nejlacnější zboží, chodí tam zcela jiná skupina nakupujících než například pro kvalitní zeleninu na farmářské trhy. Kvalita a kultura prodeje vytváří i kvalitu a kulturu veřejného prostoru.

Čtvrtým typem je **reprezentativní náměstí**. Jako příklad může sloužit náměstí Míru, kde jsou hlavní reprezentativní budovy pražských Vinohrad (Divadlo na Vinohradech, Národní dům, radnice), v parku je umístěn pomník bratří Čapků, dominantou náměstí je kostel sv. Ludmily. Konají se zde různá veřejná shromáždění, velkoplošná obrazovka umožňuje společné sdílení například sportovních utkání. Náměstí s reprezentativní funkcí je tak přirozeným centrem, středem města nebo jeho části.

Jen v největších městech lze takto jasně oddělit hlavní typy náměstí. Například v Brně najdeme náměstí Svobody s reprezentativní funkcí, Zelný trh, jehož funkce je uvedena přímo v názvu, na konci České ulice je Žerotínovo náměstí jako tramvajová křižovatka a kousek vedle leží Moravské náměstí, které slouží jako park. V menších městech jednotlivé hlavní veřejné prostory často plní více funkcí a náměstí pak může mít jak např. reprezentativní podobu, tak i trhovou funkci a plnit dvě a více rolí současně.

Role samosprávy a dialog

Každá samospráva, protože je vlastníkem, a tedy i správcem veřejných prostor, může ovlivňovat nejen architektonickou podobu,

Náměstí Míru, reprezentativní náměstí v Praze 2 na Vinohradech. Foto: Archiv MČ Praha 2

ale i funkce veřejných prostranství. Každá obec by se měla pokoušet využívat jednotlivá náměstí tak, aby na ně přitáhla pěší návštěvníky a nabídla jim možnost trávit tam volný čas a zapojit se do společenského života. Sdílet informace není nutné pouze na facebooku, ale i při rozhovoru například na lavičce nebo v zahrádce kavárny, při nákupu u stánku s trhovcem, při setkání se sousemou či kolegou nebo při společném sledování občasných kulturních či zábavních dění na náměstí.

Zastupitelé a další lokální politici, kteří budou rozhodovat o využití náměstí ve městě nebo návsi na venkově, by si měli velmi dobře uvědomit, co od takového veřejného prostoru očekávají, jaké funkce má splňovat a pro koho ho mohou upravit. Cílem lokálních politiků by proto mělo být připravit takový veřejný prostor, který bude příjemný a bude lákat obyvatele nebo návštěvníky města, aby na náměstí přišli a pobýli tam. Optimálním řešením je navrhnout takové uspořádání, aby se náměstí stalo cílem pro různé věkové i sociální skupiny obyvatel. Mohou tam přijít lidé za různorodými kulturními aktivitami, náměstí se může proměňovat podle nabídky obchodních služeb, může být přitažlivé

i jako místo oddechu a posezení v příjemném prostředí.

Architektonické řešení veřejného prostoru musí být podřízeno aktivitám a činnostem, které na něm chceme uskutečňovat. Nezbytnou podmínkou živého náměstí je variabilita architektonických prvků, která bude nabízet různorodé možnosti využití náměstí pro rozdílné skupiny. Náměstí musí být dobře dostupné pro pěší, ale zároveň nikoliv striktně uzavřené pro automobilovou dopravu. Aktivita na náměstí musí splňovat vyšší nároky na estetickou i funkční kvalitu. Prostor pro setkávání zcela jistě nevytvoří východoasijská tržnice, která bude nabízet levné a nekvalitní výrobky, ale ani formálně dokonalý park s pečlivě stříženými trávníky a záhony okrasných květin bez možnosti dalšího potenciálního využití a se spoustou zákazů a příkazů. Na náměstí lze umístit pouze aktivity, které mají prokazatelně vyšší přidanou hodnotu, a to nejen v estetickém smyslu slova, přinášejí kvalitní obohacení běžné komerční nabídky nebo nabízejí nové netradiční kulturní aktivity.

*Radim Perlín, Veronika Klečková,
PřF UK v Praze
radim.perlin@natur.cuni.cz*

Public Space as a Meeting Place. Public areas in municipalities and cities constitute space for meeting and communication to occur between inhabitants and visitors. Public areas must be arranged so as to enable the mutual interactions of various groups of inhabitants. Municipal leaders play a significant role in shaping public areas by determining the form and purpose of each public space. Using examples from the Prague 2 Municipal Borough, the article details several uses of public space.

LITERATURA A ZDROJE DAT:

- HNILÍČKA, P. (2005). Sídlní kaše. ERA, Brno.
JEHLÍK, J. (2013): Obec a sídlo, o krajině, urbanismu a architektuře. Ausdruck Books, Praha, 160 str.
MATĚJŮ, M. (2003): Město a veřejný prostor. Český lid, 225–228.
SIK, E., WALLACE, C. (1999): The Development of Open-air Markets in East-Central Europe. International Journal of Urban and Regional Research, 23(4), 697–714.